

Тадэвуш Наваградскі

ПРАБЛЕМЫ ВЫКЛАДАННЯ ЭТНАЛОГІІ Ў ВНУ БЕЛАРУСІ

Этналогія займае важнае месца ў сістэме гуманітарных навук у ВНУ нашай краіны. Тэрмін «этналогія» адносна новы. Ён пачаў выкарыстоўвацца з 90-х гадоў мінулага стагоддзя замест тэрміна «этнаграфія» і ўказвае больш на тэарэтычны характар навукі, дзе побач са зборам і сістэматызацыяй матэрыялу робяцца важныя тэарэтычныя высновы. Роля этналогіі як навукі ў сучасным грамадстве пастаянна ўзрастае. Гэта перш за ўсё звязана з тымі функцыямі, якія яна выконвае. Адна з важнейшых – навукова-пазнавальная. Этналагічная навука ажыццяўляе пазнанне этнічных рэалій, фарміруе веды аб этнічнай карціне свету у розныя гістарычныя эпохі і ў наш час, даследуе характар і асаблівасці этнічных працэсаў ва ўсіх рэгіёнах нашай планеты. Этналагі імкнуцца высветліць заканамернасці паходжання, развіцця, будовы і функцыяніравання этнасаў, вызначыць тэндэнцыі іх існавання ў будучым. На аснове гэтых ведаў этналогія ўдасканальвае свае тэарэтычныя ўяўленні і выкарыстоўвае іх для тлумачэння прыроды і характару этнічных працэсаў, якія адбываліся ў гісторыі і

адбываюцца зараз. Абапіраючыся на сваю навукова-пазнавальную функцыю, этналогія імкнецца пераадолець этнічныя стэрэатыпы, нярэдка характэрныя для побытавой свядомасці людзей, і тым самым садзейнічаць узаемаразуменню і канструктыўнаму супрацоўніцтву паміж народамі. Важнай функцыяй таксама з'яўляецца неабходнасць самапазнання кожнага асобнага народа-этнасу. Навуковыя веды аб этнасах часта супрацьстаяць абывацельскім уяўленням і нацыянальным міфам. Функцыя сапраўды навуковага самапазнання выконваецца этнолагамі шляхам збору, назапашвання і аналізу гістарычнага вопыту жыцця народаў. Гэты вопыт мае значэнне як абагульненне і захаванне традыцый матэрыяльнай, духоўнай і сацыяльнай культуры, але нярэдка бывае карысным пры складванні сучасных форм культуры, пры рашэнні эканамічных і тэхнічных задач. Культурныя традыцыі народнага дойлідства, харчавання, земляробства могуць быць з карысцю прыменены і ў наш час. Усе гэтыя і некаторыя іншыя функцыі этналогіі робяць яе надзвычай актуальнай і запатрабавальнай, таму выкладанне гэтай навукі ў вышэйшых навучальных установах (і не толькі гуманітарнага профілю) – адна з прыярытэтных задач, якія неабходна вырашаць у наш час.

Этналогія як вучэбная дысцыпліна зараз выкладаецца на гістарычных факультэтах у ВНУ нашай краіны. Створаны кафедры, дзе гэтай навуцы надаецца шмат увагі. У Беларускім дзяржаўным універсітэце этналогія выкладалася на кафедры археалогіі, этнаграфіі і дапаможных гістарычных дысцыплін, а ў 2001 годзе была створана кафедра этналогіі, музейалогіі і гісторыі мастацтваў. Вядзецца падрыхтоўка гісторыкаў па спецыялізацыі «этналогія». Студэнтам, акрамя агульных тэарэтычных курсаў «Этналогія і этнаграфія Беларусі», «Сацыяльна-культурная антрапалогія», выкладаецца шэраг спецыяльных курсаў: «Метады палявых этнаграфічных даследаванняў», «Гісторыя этналагічных вучэнняў», «Этнічная гісторыя Беларусі», «Гісторыя беларускай этналогіі», «Актуальныя праблемы беларускай этналогіі», «Матэрыяльная культура беларусаў», «Традыцыйная абраднасць беларусаў», «Этнафалькларыстыка» і іншыя. Разнастайнасць спецкурсаў, семінараў і другіх форм навучання садзейнічае росту інтарэса студэнтаў да этналагічнай праблематыкі.

Пасля першага курса праводзіцца выязная этнаграфічная практыка, дзе на працягу трох тыдняў студэнты маюць магчымасць за-

мацаваць веды, атрыманыя ў выніку вывучэння тэарэтычных асноў этналогіі. Па спецыяльна распрацаванаму апытальніку студэнты-этналагі вучацца збіраць палявы этнаграфічны матэрыял, авалодваюць такімі відамі работы ў этнаграфічнай экспедыцыі, як асабістае назіранне, гутарка з мясцовымі жыхарамі, збор этнаграфічных прадметаў і інш. У рабоце такіх экспедыцый прымаюць актыўны ўдзел студэнты старэйшых курсаў спецыялізацыі «Этналогія», а таксама аспіранты кафедры. Для апошніх гэта магчымасць сабраць палявы этнаграфічны матэрыял для будучых дысертацый. Матэрыялы апошняй экспедыцыі ў вёску Моталь Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці ў ліпені 2009 года былі часткова надрукаваны («Народная кухня маталян». Мінск, 2009). Выкладчыкі кафедры пасляхова займаюцца даследаваннем актуальных праблем беларускай этналогіі. На кафедры распрацоўваюцца праблемы этнагенеза і этнічнай гісторыі беларусаў (М. Ф. Піліпенка) [8], традыцыйнай культуры беларусаў (Т. А. Наваградскі, І. С. Махоўская) [7], этнічных груп Беларусі (У. І. Медзянік, С. А. Захаркевіч, Ю. І. Унуковіч) [6], гісторыі беларускай этналогіі (А. І. Махнач, М. А. Міхайлец, І. У. Алюніна) [5]. Супрацоўнікамі кафедры падрыхтавана новая тыпавая праграма, абноўлены з улікам апошніх напрацовак у этналогіі вучэбныя праграмы па агульных і спецыяльных курсах, праводзіцца выкладанне па модульна-рэйтывавай сістэме, ажыццяўляецца кантроль за самастойнай работай студэнтаў па этналогіі. У якасці адной з форм кантралюемай самастойнай работы студэнтам прапануецца падрыхтоўка рэцэнзій на адну з навуковых работ па этналогіі Беларусі. Значнай падзеяй стала выданне вучэбна-метадычнага дапаможніка з грыфам Вучэбна-метадычнага аб'яднання ВДУ Беларусі па гуманітарнай адукацыі «Этналогія Беларусі: традыцыйная культура насельніцтва ў гістарычнай перспектыве» [10]. Лепшыя выпускнікі кафедры працягваюць навучанне ў магістратуры і аспірантуры па спецыяльнасці «этнаграфія, этналогія і антрапалогія». Па праблемах этналогіі, якія распрацоўвае кафедра, за апошнія гады пасляхова абаронена пяць кандыдацкіх дысертацый. Пад кіраўніцтвам члена-карэспандэнта НАН Беларусі, прафесара М. Ф. Піліпенкі на кафедры вядзецца актыўная работа па падрыхтоўцы доктарскіх дысертацый. Пры кафедры створаны і актыўна працуе навуковы студэнцкі гурток «Гарадская этналогія» (кіраўнік С. А. Захаркевіч). Дзейнасць гуртка накіравана на фарміраванне ў студэнтаў навыкаў палявога

антрапалагічнага даследавання і апрацацыю аналітычнай апрацоўкі сабранага матэрыялу на навуковых канферэнцыях. Студэнты вывучаюць працэсы ўрбанізацыі, карэнных змен у горадзе, трансфармацыю яго прасторы, традыцый. Праводзяцца сустрэчы з этнолагамі НАН Беларусі, рэгіянальных ВНУ, адбываецца пастаяннае знаёмства студэнтаў з навінкамі навуковай літаратуры.

Акрамя БДУ, кафедры этналогіі і фалькларыстыкі ёсць у Беларускай дзяржаўнай педагагічнай універсітэце, Беларускай дзяржаўнай універсітэце культуры і мастацтваў, кафедра этналогіі і археалогіі ў Гродзенскай дзяржаўнай універсітэце. Актыўна развіваецца этналогія на кафедры гісторыі Беларусі ў Гомельскай дзяржаўнай універсітэце імя Ф. Скарыны і на кафедры айчынай і усеагульнай гісторыі ў Полацкай дзяржаўнай універсітэце. Тут чытаюцца агульныя курсы па этналогіі, рыхтуюцца дыпломныя і магістарскія работы. Выкладчыкі актыўна распрацоўваюць шэраг новых актуальных праблем. Праблемы матэрыяльнай культуры даследуе прафесар БДПУ В. С. Цітоў [9]. Ім выдадзены вучэбны дапаможнік у дзвюх частках «Этнаграфічная спадчына», а таксама шэраг грунтоўных прац. Гарадской этналогіяй паспяхова займаецца дацэнт ГДУ А. Р. Яшчанка [11]. На аснове архіўных матэрыялаў, апублікаваных этнаграфічных работ і экспедыцыйных матэрыялаў ёю даследуецца культура гарадскога насельніцтва Беларусі канца XIX–XXI стст. Народную медыцыну, уяўленні аб прасторы і часе ў традыцыйным светапоглядзе беларусаў вывучае дацэнт ПДУ У. А. Лобач [3], а народныя гульні і цацкі – ст. выкладчык С. У. Касцюкевіч [2]. Гістарыяграфію праблемы сям’і беларусаў даследуе дацэнт МДМУ Н. Я. Луйгас [4], а народнай педагогікай Палесся займаецца выкладчык БрДУ С. П. Жлоба [1]. Рэгулярна арганізуюцца і праводзяцца студэнцкія этнаграфічныя экспедыцыі, матэрыялы якіх актыўна выкарыстоўваюцца ў вучэбна-выхаваўчым працэсе гэтых навучальных устаноў.

Вузаўскія этнолагі ажыццяўляюць работу па фарміраванню ў моладзі ўстойлівай цікавасці да вывучэння гэтай важнай дысцыпліны, пастаянна працуюць над захаваннем і ўзмацненнем навуковай накіраванасці сваёй дзейнасці, над тым, каб этналогія служыла фундаментальным інтарэсам грамадства, перш за ўсё – канструктыўнаму супрацоўніцтву між народамі. Этнолагаў чакае наперадзе інтэнсіўная праца ў экспедыцыях, архівасховішчах, бібліятэках, му-

зейных фондах і інш. Разам з тым сусветны і айчынны вопыт сведчыць, што будучая дзейнасць у гэтай галіне павінна адрознівацца ў параўнанні з мінулым якасна новымі асаблівасцямі. Патрабаванні, якія прад'яўляюцца многімі сучаснымі даследчыкамі, заключаюцца ў тым, каб такая інфармацыя была сабрана і захоўвалася ў больш арганізаваным і сучасным выглядзе – у выглядзе банкаў дадзеных па розных аспектах этналагічнай навукі, якія мелі б аўтаматызаваныя інфармацыйна-пошукавыя сістэмы. Неабходна ажыццяўляць работу па кап'ютэрызацыі шматлікай этнаграфічнай інфармацыі, шырэй яе выкарыстоўваць пры напісанні курсавых і дыпломных работ, пры падрыхтоўцы навуковых дакладаў на канферэнцыях. Палявыя этнаграфічныя матэрыялы павінны стаць больш даступнымі для выкарыстання іх студэнтамі і выкладчыкамі-этнолагамі ў розных навучальных установах краіны. Застаюцца пакуль што недастаткова распрацаванымі многія надзвычай актуальныя праблемы этналогіі. Ажыццяўленне ўсёй гэтай вялікай і адказнай працы будзе ў значнай ступені залежыць ад узроўню кваліфікацыі і неабходнай колькасці кадраў прафесійных этнолагаў, ад тых, каму давядзецца працаваць у будучым. Усё гэта вымагае ад этнолагаў, якія сёння выкладаюць у вышэйшых навучальных установах краіны, напружанай працы, адказнасці і разумення важнасці сваёй дзейнасці для далейшага развіцця этналагічнай навукі.

Літаратура

1. Жлоба С. Ф. Народная педагогика Полесья: по материалам этнографических исследований. Брест, 2002.
2. Касцюкевіч С. У. Семантыка і функцыі традыцыйных цацак беларусаў у XIX – XX стст. Мінск, 2004.
3. Лобач У. А. Уяўленні аб прасторы і часе ў традыцыйным светапоглядзе беларусаў (па этнаграфічных і фальклорных матэрыялах XIX – пач. XX ст.). Мінск, 2003.
4. Луйгас Н. Я. Гістарыяграфія праблемы сям'і беларусаў у XIX–XX стст. Мінск, 2003.
5. Махнач А. И. Эволюционизм в белорусской этнологии второй половины XIX – начала XX вв. Минск, 2005. Міхайлец М. А. Польская этналогія XIX–першай паловы XX стагоддзя аб матэрыяльнай культуры беларусаў. Мінск, 2008.
6. Медяник В. И., Захаркевич С. А. Современные проблемы защиты национальных меньшинств в странах Европы. Минск, 2002. Внуковіч Ю. І. Літоўская этнічная група Рэспублікі Беларусь. Минск, 2008.

7. *Навагродскі Т. А.* Традыцыі народнага харчавання беларусаў. Мінск, 2000.
- Маховская І. С.* Беларуская традыцыйная родынная абрыднoсьць в вoсчoчнoе-рoпeйскoм кoнтeкcтe (кoн. ХІХ – нaч. ХХ в.). Мінск, 1999.
8. *Пилыпенко М. Ф.* Возникновение Белоруссии: новая концепция. Минск, 1991.
9. *Цімоў В. С.* Народная спадчына. Мінск, 1994.
10. Этналогія Беларусі: традыцыйная культура насельніцтва ў гістарычнай перспектыве: вучэб.-метад. дапам. Мінск, 2009.
11. *Яшчанка А. Р.* Гомель у другой палове ХІХ – пачатку ХХ ст.: гісторыка-этнаграфічны нарыс. Гомель, 1997.